

Motion till riksdagen

1988/89:Jo521

av Lars Werner m.fl. (vpk)

Dricksvattnet

Utan vatten klarar vi oss inte. Cirka 2,5 liter vätska om dagen behöver vi alla. Vårt vatten, vårt livsmedel ska vara rent. Det finns alltid olika ämnen lösta i vattnet, det kan vara kalcium, natrium, fosfor eller järn. Men vattnet ska inte innehålla vare sig bakterier eller kemikalier som gör oss sjuka.

Sverige är till cirka 9 procent täckt av vatten. Det finns ungefär 80 000 sjöar. Förutom sjöarna finns det älvar, åar och bäckar till en ungefärlig längd av 60 000 kilometer. Nederbörden mäter cirka 750 mm per år.

Kommunernas vattenverk producerar cirka en miljard kubikmeter vatten per år. Hälften av vattnet utgörs av ytvatten. Resten består av naturligt eller konstgjort grundvatten. Konstgjort grundvatten får man genom att leda vatten från exempelvis en sjö till en grundvattentäkt där vattnet filtreras genom sand.

Ytvatten används av ett mindre antal orter men också i orter med hög befolkningskoncentration, exempelvis Göteborg, Stockholm, Borås, Norrköping och Östersund. Landets dricksvattenförsörjning är till cirka tre fjärdedelar baserad på råvatten från större öppna vattendrag och sjöar. Dessa fungerar också som recipienter (mottagare) för olika utsläpp från såväl kommunala avloppsreningsverk och dagvattenavledning som industriell verksamhet. I delar av landet belastar också jordbruket sådana recipienter genom ytavrinning etc. I den mån kemisk bekämpning tillämpas inom jordbruket, påverkar detta recipienten och därmed riskeras också råvattenkvaliteten.

Speciellt utsatt är befolkningen i landets större centra. Göteborg tar råvatten till sitt dricksvatten från Göta älv. Endast några kilometer uppströms intaget vid Alelyckan finns kemisk industri lokaliserad, med dokumenterad påverkan på recipienten. Det gäller exempelvis Bohus Eka och Neste Polyester. Så sent som den 21 december 1988 kunde man i lokalpressen läsa om utsläpp av styren och xylen från Nestes anläggningar, vilket orsakade en stängning av råvattenintaget vid Alelyckan. Intaget stängdes först efter att allmänheten hört av sig till vattenverket och klagat på vatten som luktade och smakade lösningsmedel. I fyra dygn plågades delar av Göteborg av kvarvarande styrenhaltigt vatten på grund av att säkerhetssystemet inte fungerat och att stängningen av vattenintaget gjordes för sent. Vattenintaget var sedan stängt till efter nyårshelgen för sanering av älven. Denna händelse visar på stora osäkerhetsfaktorer i säkerhetssystemet. Vad hade hänt om ämnena som släppts ut varit lukt- och smakfria?

I Trollhättan har Volvo Flygmotor AB för något år sedan släppt ut cyanid

från en ytbehandlingsanläggning direkt i älven. Utsläppet var oavsiktligt och av liten omfattning, utan någon direkt påverkan på råvattenintag som finns nerströms älven. Händelsen visar emellertid också den sårbarhet som finns genom att utsläpp tillåts ske till recipienter som samtidigt är råvattentäktar.

Längre upp längs älven, i Lilla Edet och Vargön, finns massa- och pappersindustri, som belastar älven med stora utsläpp av fibrer och bakterier. Utsläppen resulterar i ett större behov av halogenering (tillsättande av klor eller brom) av det inkommande råvattnet, vilket i sin tur leder till ökade risker för halogenerade organiska ämnen i dricksvattnet.

Användningen av kemiska ämnen i industri och andra tillämpningar har ökat mycket kraftigt. Många av ämnena är starkt giftiga, andra är svårnedbrytbara, eller omvandlas till starkt giftiga ämnen i bakteriella eller andra biologiska processer i naturen. Ingen har idag överblick över vilka risker som är förknippade med dessa utsläpp och i vilken utsträckning sådana farliga ämnen återfinns i dricksvattnet, vårt viktigaste och mest använda livsmedel. Vattenanalyser utförda vid avloppsreningsverk, massafabriker och exempelvis textilmålningsanläggningar visar emellertid på förekomsten av tusentals kemiska ämnen, varav många med starkt fettlösliga egenskaper, många av dem cancerogena.

Vpk anser att en hållbar strategi för att trygga dricksvattenkvaliteten måste ha som utgångspunkt att utsläppen till sjöar och vattendrag som tjänar som råvattenkällor måste upphöra. Idag finns såväl tekniska som ekonomiska förutsättningar för detta genom att tillämpa sk ren teknologi. Genom att återföra de processrester som idag lämnar anläggningarna, genom att minimera vattenåtgången i processer och genom att ta ut processavfallet i form av en fast rest, kommer utsläppen till recipienten att kunna bringas ner kraftigt.

Denna typ av åtgärder skulle också ge avsevärda förbättringar i arbetsmiljön. Det är rimligt att insatser av detta slag bekostas av de verksamheter som idag förgiftar och förstör tillgången till friskt vatten samt genom tvingande lagstiftning.

Sverige har cirka 2 000 vattenverk. Kontrollen av kvaliteten sker sällan och de prover som tas sker ofta vid själva vattenverken innan vattnet pumpas ut i långa, med avlagringar fyllda ledningar. Standardmodellen för kontroll lär vara från 1967 och klarar ej av att mäta en rad kemiska substanser. I Växjö har problemen med vattnet varit så stora under lång tid att befolkningen varit tvungen att koka sitt hushållsvatten. Vattnet i Växjö innehöll mögelsvamp. Tjocka avlagringar finns i rostande ledningar, där vattnet kan bli stående lång tid innan det når konsumenten. Förutom bakterier, mögelsvamp och industriutsläpp påverkar försurningen vattnets kvalitet. Försurat vatten kan lösa ut metaller såsom bly, koppar eller kadmium ur ledningarna. Åtgärder mot försurning behandlas i särskild motion.

Under 1988 preparerades och underhölls vattenledningsnäten för 897 miljoner kronor. Detta är en marginell ökning från 1987. Med denna reparationstakt tar det 300 år att byta ut ledningar som håller i 50-100 år. Vpk har redan tidigare krävt införandet av ett ROT-program för VA-sidan. Vpk återupprepar detta krav. Villkoren för lån och bidrag för ett VA-ROT-

Mot. 1988/89
Jo521

program bör utformas på liknande sätt som bostadsförbättringsprogrammet.

Mot. 1988/89
Jo521

Kommunernas vattenverk är ofta både ålderstigna och primitiva. För att få ett råvatten som innehåller för mycket bakterier eller virus "drickbart" tillsätts klor eller brom. Kloret bildar biprodukter i förening med humus varav en del kan förändra våra arvsanlag och andra åter är cancerframkallande. På senare tid har framförts liknande risker för brom. Genom att använda bättre teknik i vattenverken och mer bry sig om råvattenkvaliteten är det möjligt att på sikt avveckla halogeneringen. 1983 slutade man att klorera dricksvattnet i Amsterdam trots att man tar råvattnet från Rhen. Sanddynerna vid havet används som filter och sedan filtreras vattnet ytterligare gånger med sand. Vpk anser att halogeneringen av dricksvattnet på grund av hälsoriskerna bör avvecklas inom en tjugoårsperiod.

Sedan budgetåret 1985/86 har det varit möjligt att få statsbidrag för att åtgärda surt dricksvatten från enskild vattentäkt. Det största problemet med försurat eller naturligt surt grundvatten är att det ofta orsakar korrosion, en avfrätning av koppar och rostangrepp eller avzinkning av förzinkat stål i vattenledningar eller hydroforer. Korrosion leder, förutom att rören så småningom går sönder, till utlösning av metaller ur materialet. Det är i första hand koppar, järn och zink, men i vissa fall också kadmium och bly. Resultatet blir att koncentrationen av dessa metaller ökar i dricksvattnet.

Ett annat problem är att surt brunnsvatten ofta kan innehålla mycket aluminium, järn och mangan. Detta beror på att surt grundvatten kan lösa ut dessa metaller ur markens mineral. På en del håll, där man har extremt surt grundvatten (med pH omkring 4,5), har man även funnit ökad utlösning av markens förråd av metaller, främst zink, koppar, bly och kadmium.

För att bidraget till åtgärder mot surt brunnsvatten ska utbetalas måste följande villkor uppfyllas:

- pH-värdet skall understiga 6,5
- vätekarbonathalten skall understiga 60 mg/l
- kvoten mellan vätekarbonathalt och sulfathalt skall vara mindre än 1 mätt i mg/l och/eller skall
- kopparhalten i nattståndet ledningsvatten överstiga 3 mg/l.

Enligt dessa kriterier bedömde Naturvårdsverket 1987 att uppemot 70 000 enskilda vattentäkter hos permanentboende kunde uppskattas vara i behov av åtgärder.

Det finns fler metoder för att behandla surt vatten. Vanligast är insättning av syrningsfilter. Man kan också dosera alkaliska ämnen direkt i ledningsvattnet och på så sätt höja pH-värdet. Det sistnämnda förekommer främst vid större anläggningar. Kostnaden för den enskilde beräknades till 10 000 kronor 1987. Statsbidrag har utgått med 50%. Regeringen föreslår i budgetpropositionen 1989 att anslaget skall avskaffas. Detta är enligt vpk:s mening felaktigt. Med hänvisning till folkhälsan bör bidraget vara kvar samtidigt som Naturvårdsverket och kommunernas miljö- och hälsoskyddsförvaltningar borde gå ut med mer information om bidragets existens. Få har hittills utnyttjat bidraget. Det sura vattnets hälsovådlighet underströks nyligen av två, av varandra oberoende, forskningsprojekt som redovisades i den internationellt erkända brittiska medicintidskriften The Lancet.

Resultaten visade på ett klart samband med antalet Alzheimersjuka och mängden aluminium i vattnet. Risken att drabbas ökar med 50% om aluminiumhalten stiger från under 0,01 mg/l vatten till över 0,11 mg/l vatten. Det är vanligt att sjövattnen tillsätts med aluminiumsulfat innan det blir dricksvatten. Detta sker för att fälla fosfor och att göra vattnet klarare. Sydvatten tillsätter 30 gram aluminiumsulfat per kubikmeter Bolmenvattnet. Resterna av aluminiumsulfatet går att spåra i dricksvatten för cirka 250 000 hushåll i Skåne. Aluminiumsulfat har en försurande effekt på vattnet.

Mot. 1988/89
Jo521

Hemställan

Med anledning av vad som i motionen anförs hemställs

1. att riksdagen till Bidrag för åtgärder mot surt brunnsvatten för budgetåret 1988/89 anslår 20 000 000 kronor,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag i syfte att förbjuda användning av aluminiumsulfat samt användandet av aluminium som vattenkemikalie,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en aktionsplan för höjd dricksvattenkvalitet,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud av industriella utsläpp till recipienter som samtidigt är råvattentäcker,

5. att riksdagen hos regeringen begär förslag om översyn och skärpta regler för äldre anläggningars utsläpp,

6. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en tjugoförårig avvecklingsplan för halogenering av dricksvattnet,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag till ett ROT-program för kommunerna.¹]

Stockholm den 23 januari 1989

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Viola Claesson (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Hans Petersson (vpk)

Annika Åhnberg (vpk)

¹ 1988/89:Bo243